
Ronde 4

Mustapha Esadik
Stichting Lezen
Contact: mesadik@lezen.nl

Vrij lezen op afstand. Reflecties van docenten Nederlands op de coronalockdownperiode

1. Inleiding

Het is dit jaar alweer vier jaar geleden dat de coronapandemie over de wereld raasde. De maatregelen om het virus in te dammen waren noodzakelijk, maar kenden ook een keerzijde. Kinderen en jongeren konden gedurende de verschillende lockdownperiodes maandenlang niet naar school. Ze waren aangewezen op online lessen en leerden vanuit huis, al dan niet ondersteund door hun ouders.

Het onderwijs werd door corona overvallen. De lessen op afstand vroegen veel van het improvisatievermogen van docenten en leerlingen. Afstandsonderwijs kan in de toekomst weleens vaker nodig blijken. Een nieuwe pandemie is immers niet uitgesloten. Bovendien blijft het lerarentekort groeien. Opnames van lessen kunnen dan wellicht uitkomst bieden.

In de presentatie op de HSN-conferentie wordt het onderzoek naar vrij lezen op afstand gepresenteerd. In dit onderzoek is gekeken naar de manieren waarop docenten Nederlands tijdens de coronaperiode vrij lezen op afstand hebben georganiseerd en ervaren. De presentatie wordt afgesloten met een aantal aanbevelingen om als docent vrij lezen op afstand te organiseren.

2. Vrij lezen op afstand

Vrij lezen is een veelgebruikte aanpak om het lezen onder leerlingen te bevorderen. Het is een aanpak waarbij leerlingen minimaal twee keer per week – maar het liefst dagelijks – zelfstandig lezen, om zo de leesmotivatie te bevorderen. Hoewel de definitie ‘vrij’ lezen is, is het niet geheel zonder verplichting, omdat de leerlingen in die tijd immers wel vrij móeten lezen. Leerlingen kunnen bij het vrij lezen kiezen uit een aansprekende boekenvoorraad. Daarbij worden ze begeleid door volwassenen die hen helpen kiezen en met hen in gesprek gaan over de boeken. Vrij lezen was voor de coronaperiode de meest georganiseerde leesbevorderingsactiviteit in het voortgezet onderwijs.

De schoolsluitingen tijdens de coronalockdownperioden in 2020 en 2021 zorgden voor de invoering van grootschalig afstandsonderwijs, waarbij leerlingen in het voortgezet onderwijs thuis online onderwijs kregen via de laptop, de tablet, de mobiele telefoon of een ander digitaal apparaat. Het afstandsonderwijs had ook gevolgen voor het leesonderwijs op middelbare scholen. Zo konden leerlingen niet meer vrij lezen in de klas. Daarnaast was het niet mogelijk om leerlingen fysiek te begeleiden bij de keuze van een boek, en waren er geen fysieke mogelijkheden om activiteiten rondom het lezen te organiseren.

Het verschil in thuissituatie en aanwezige hulpbronnen zorgden tijdens de eerste coronalockdownperiode in 2020 voor een toename in kansenongelijkheid (Bol 2020). Sterk presterende leerlingen liepen de achterstand in leesvaardigheid sneller in dan zwakker presterende leerlingen (Leesmonitor 2024). De bestaande kwaliteitsverschillen tussen scholen leken door afstandsonderwijs te worden vergroot (Inspectie van het Onderwijs 2021). In 2023 verschilde de ontwikkeling van de vaardigheidsscores voor leesvaardigheid in het Nederlands en woordenschat in het Nederlands echter nauwelijks tussen scholen met een lage en hoge achterstandsscore (Ministerie van OCW 2023). Mogelijk betekent dat dat de kwaliteitsverschillen in de jaren na het afstandsonderwijs niet groter, maar ook niet kleiner zijn geworden.

3. Docenteninterviews

In dit onderzoek is gekeken naar de manieren waarop docenten vrij lezen op afstand tijdens de coronaperiode hebben georganiseerd en ervaren. Twee verschillende groepen docenten zijn geïnterviewd. De eerste groep van tien docenten heeft, naar eigen zeggen, tijdens de coronalockdownperiode vrij lezen georganiseerd. Deze tien docenten, met uitzondering van twee docenten, zijn op hun scholen geïnterviewd. De tien interviews zijn tussen 1 december 2023 en 12 februari 2024 afgenomen.

Naast deze tien interviews over het vormgeven van vrij lezen tijdens de coronalockdownperiode zijn negen telefonische interviews afgenomen met docenten die tijdens de coronalockdownperiode geen vrij lezen hebben georganiseerd, zodat er inzichten ontstaan over waarom dit niet is gedaan. De telefonische interviews zijn tussen 1 maart 2024 en 10 april 2024 afgenomen.

De interviews met de docenten die wel vrij lezen hebben georganiseerd, zijn afgenomen op basis van de volgende deelonderwerpen:

- visie op vrij lezen;
- visie op de eigen rol tijdens vrij lezen;
- concrete activiteiten bij vrij lezen;
- selectie van leesmateriaal/keuzevrijheid van leerlingen;
- ervaringen tot nu toe;
- inventarisatie van behoeften.

Tijdens de telefonische interviews met de docenten die geen vrij lezen hebben georganiseerd, zijn de volgende deelonderwerpen besproken:

- organisatie en afspraken;
- visie op eigen rol vrij lezen;
- selectie van leesmateriaal/keuzevrijheid van leerlingen;
- inventarisatie van behoeften.

4. Resultaten

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat vrij lezen op afstand verschillende kenmerken heeft. Vrij lezen kon worden ingezet in de online les, buiten de online les of middels een combinatie daarvan. Er zijn ook diverse verschillen genoemd tussen vrij lezen op afstand en vrij lezen in een reguliere onderwijsperiode, zoals een kortere lestijd in de coronalockdownperiode, minder eisen aan een boek bij het lezen op afstand en meer digitale begeleiding bij de keuze van een boek.

Docenten die wel vrij lezen hebben georganiseerd, noemden succesfactoren als mogelijkheden om boeken ontspannen uit te lezen, meer beschikbare e-books en deelname aan online community's. Bij het vrij lezen op afstand zijn door de docenten ook knelpunten geconstateerd, zoals het volgen van de activiteiten van de leerlingen. Daarnaast hadden de leerlingen door de bibliotheeksluitingen minder toegang tot papieren boeken. De docenten die geen vrij lezen hebben georganiseerd, gaven hiervoor de volgende redenen: minder lestijd, afnemende zichtbaarheid van leerlingen en andere vaardigheden die meer prioriteit hadden. De meeste docenten gaven aan dat leerlingen tijdens het vrij lezen in de coronalockdownperiode een minder gemotiveerde indruk maakten en vrijwel alle docenten dachten dat er tijdens het afstandsonderwijs verschillen in kansen en middelen waren.

5. Aanbevelingen

In de presentatie worden aanbevelingen gedaan voor docenten en professionals uit het werkveld bij een mogelijk nieuwe lockdownperiode in de toekomst. Deze aanbevelingen worden gedaan op het terrein van taalbeleid, de begeleiding van de leerling en een benadering vanuit het perspectief van de leerling.

Referenties

- Bol, T. (2020). 'Inequality in homeschooling during the Corona crisis in the Netherlands. First results from the LISS Panel'. Online raadpleegbaar op: <https://osf.io/preprints/socarxiv/hf32q>.
- Inspectie van het Onderwijs (2021). "Grote verschillen bij afstandsonderwijs". Online raadpleegbaar op: <https://www.onderwijsinspectie.nl/actueel/nieuws/2021/07/08/grote-verschillen-bij-afstandsonderwijs>.
- Leesmonitor (2024). "Leesprestaties zijn teruggelopen in coronatijd". Amsterdam: Stichting Lezen.
- Ministerie van OCW (2023). 'Nationaal Programma Onderwijs. Vijfde voortgangsrapportage'. Den Haag: Ministerie van OCW.